

NEVIDLJIVI ALI NEUNIŠTIVI JORGOVANI¹

Deo romana *À la recherche du temps perdu*, u engleskom prevodu Č. K. Skota Monkrifa, prvi put sam čitao u februaru i martu 1961, nedelju-dve pre svog dvadeset drugog rođendana. Čitao sam tada džepno izdanje pod naslovom *U Svanovom kraju*. Danas prepostavljam da 1961. nisam znao da je tom koji čitam deo jedne mnogo obimnije knjige.

Dok u junu 1989. pišem ove reči, ne mogu da navedem podatke o tom džepnom izdanju *Svanovog kraja*. Nisam ga video bar šest godina, iako mi stoji na samo dva-tri metra iznad glave, u prostoru između plafona i krovnog crepa, gde u crnim plastičnim kesama odlažem knjige koje mi u kući nisu potrebne.

Kompletno izdanje *À la recherche du temps perdu*, u prevodu Č. K. Skota Monkrifa, prvi put sam čitao od februara do maja 1973, kad mi je bilo trideset četiri godine. Čitao sam tada dvanaest tomova u tvrdom povezu koje je Čato i Vindus objavio 1969. Dok pišem ove reči, dvanaest tomova tog izdanja leži na nekoj od polica u mojoj kući.

Isto dvanaestotomno izdanje po drugi put sam čitao od oktobra do decembra 1982, kad mi je bilo četrdeset tri godine. Od decembra 1982. do danas, nisam pročitao nijedan tom Marsela Prusta.

Premda se više ne sećam podataka o izdanju *Svanovog kraja* koje sam čitao 1961, čini mi se kao da pamtim korice osobene smeđe boje s trunkama zlata u osnovi.

Negde u tom romanu, pripovedač piše kako je knjiga bočica dragocenih esencija koje oživljavaju sećanje na čas kada smo prvi put u rukama držali njene korice. Odmah da objasnim da meni bočica esencija, koliko god dragocenih, baš i ne bi bila zanimljiva. Igrom slučaja, rođen sam bez čula mirisa. To čulo za koje mnogi tvrde da je najsnažnije povezano sa sećanjima upravo je čulo koje nikad nisam bio u stanju da koristim. Posedujem, doduše, rudimentarno čulo ukusa, i kada danas zamislim prednju koricu džepnog izdanja *Svanovog kraja* koje sam čitao 1961, u mislima osetim ukus sardina iz konzerve, proizvedenih u Portugalu.

U januaru 1961, živeo sam sâm u iznajmljenoj sobi na Vitlend roudu, u Malvernu. Soba je bila opremljena jednom ringlom na gas i sudoperom, ali ne i frižiderom. Kad god bih išao u kupovinu, birao sam hranu koja se prodaje u konzervama, ne zahteva kuvanje, i može se čuvati na sobnoj temperaturi. Kada sam uzeo da čitam prve stranice Prustove fikcije, upravo sam bio otvorio prvu kupljenu konzervu sardina – proizvedenu u Portugalu – i njen sadržaj izručio na dve kriške suvog hleba. Pošto sam bio gladan i pazio da mi ništa što sam platio ne ode u štetu, ceo taj obrok pojeo sam čitajući knjigu otvorenu ispred sebe.

---

¹ Gerald Murnane, *Invisible Yet Enduring Lilacs*, 2005. (Prim. prev.)

Nakon što sam pojeo taj obrok, punih sat vremena imao sam sve jači mada još uvek podnošljiv osećaj nelagode. Ali kako sam nastavljao da čitam, stomak mi se sve više i više bunio protiv svega što sam u njega natrpao. Otprilike baš dok sam čitao kako pripovedač okusivši zalogaj kolača pomešanog s čajem biva obuzet nekim slatkim uživanjem, ukus suvog hleba pomešan s uljem iz sardine toliko mi se pojačao u ustima da me je obuzela mučnina.

Tokom dvadesetak godina počev od 1961. pa sve dok moje džepno izdanje *Svanovog kraja* nije dospelo u crnu plastičnu kesu i završilo u ostavi iznad plafona, u mislima bih osećio bar blago nadimanje stomaka kad god dotaknem tu knjigu, i u mislima bih iznova video, kad god uočim trunke zlata u onoj smeđoj boji, kako se svetlost sijalice preliva u sloju ulja preostalog nakon što sam koricom hleba pomazao tanjur u onoj iznajmljenoj sobi u Malvern u jedne letnje večeri 1961.

Dok sam pisao prethodnu rečenicu, u mislima sam video sliku leje visokog cveća kraj kamenog zida i to zida na senovitoj strani kuće.

Voleo bih da budem siguran da mi se ta slika visokog cveća i kamenog zida prvi put javila u mislima dok sam 1961. čitao *Svanov kraj*, ali siguran sam jedino da to cveće i taj zid vidim u mislima kad god pokušam da se setim sebe kako prvi put čitam proznu fikciju Marcella Prusta. Ne pišem danas o čitanju jedne knjige niti čak o ličnom čitanju jedne knjige. Pišem o slikama koje mi se javljaju u mislima kad god pokušam da se setim sebe kako čitam tu knjigu.

Slika prikazuje vučike u cvatu koje sam video na jednoj kesici semena 1948, kad mi je bilo devet godina. Tražio sam od majke da kupi to seme jer sam htio da zapatim cvetu leju na prašnjavoj ledini prošaranoj šljunkom i busenjem bodljkave trave oko iznajmljene kuće sa daščanom fasadom na broju 244 u Nil sritu, u Bendigu, koju sam sve vreme video u mislima od 1966. do 1971, dok sam pisao o kući broj 42 u Lezli stritu, u Basetu, u svojoj knjizi fikcije *Drvored tamariska*.²

Seme sam posadio u proleće 1948. Zalivao sam leju i negovao zelene biljke iznikle iz semena. Međutim, proleće 1948. bilo je doba godine kad je moj otac iznenada odlučio da se odseli iz Bendiga te sam tako preko Velikih razvodnih planina i Zapadnih ravnica dospeo u iznajmljenu daščaru nadomak Južnog okeana u okrugu Alansford pre nego što sam imao prilike da cvetove koji su se možda pojavili na mojim biljkama uporedim sa ilustracijom u boji na onoj kesici semena.

Dok sam pisao prethodni pasus, na slici te bašte kraj zida u mojim mislima pojавio se još jedan detalj. Sada u toj bašti u mislima vidim malog dečaka tamne kose. Dečak zuri i osluškuje. Danas mi je jasno da se ta slika dečaka morala prvi put javiti u mojim mislima negde tokom pet meseci koji su prethodili januaru 1961. i to ubrzo nakon što sam prvi put video fotografiju snimljenu 1910. u dvorištu jedne državne škole nadomak Južnog okeana u okrugu Alansford. Okrug Alansford je okrug gde se rodio moj otac i gde su očevi roditelji živeli četrdeset godina sve do smrti očevog oca 1949. i gde sam u detinjstvu provodio raspuste.

² *Tamarisk Row*, 1974. (Prim. prev.)

Na fotografiji učenici škole stoje u redovima pored baštenske leje gde bi najviše biljke mogle biti delfinijumi ili čak vučike. Među najmanjim dečacima u prvom redu, jedan tamnokosi dečak od šest godina zuri u objektiv i malčice iskreće glavu kao da se boji da mu ne promakne neka reč ili signal njegovih starijih i nadređenih. Taj dečak što 1910. zuri i osluškuje s vremenom je postao čovek koji je dvadeset devet godina nakon što je fotografija snimljena postao moj otac i koji je umro u avgustu 1960, dve nedelje pre nego što sam prvi put video tu fotografiju, koju je očeva majka pedeset godina čuvala u svojoj zbirci fotografija, a pet meseci pre nego što sam prvi put pročitao džepno izdanje *Svanovog kraja* sa smećastim koricama.

Moj otac je tokom života pročitao dosta knjiga, ali sve i da mi je otac bio živ u januaru 1961, ne bih s njim razgovarao o *Svanovom kraju*. Kad god bismo otac i ja razgovarali o knjigama tokom poslednjih pet godina njegovog života, redovno bismo se posvađali. Da je bio živ u januaru 1961. i da me je video kako čitam *Svanov kraj*, otac bi me prvo pitao kakav je čovek bio taj pisac.

Kad god bi mi otac postavio takvo pitanje tokom pet godina koje su prethodile njegovoj smrti 1960, odgovarao sam tako da ga što više iznerviram. U januaru 1961, kada sam prvi put čitao *Svanov kraj*, jedva da sam nešto znao o piscu. Od 1961. do danas, međutim, pročitao sam dve biografije Marsela Prusta, od kojih je jednu napisao Andre Moroa, a drugu Džordž D. Pejnter. Danas, u ponedeljak 3. jula 1989, u stanju sam da sročim odgovor koji bi verovatno najviše iznervirao mog oca da mi je to pitanje postavio u januaru 1961.

Očevo pitanje: Kakav je čovek bio pisac te knjige? Moj odgovor: Pisac te knjige bio je feminizirani, hipohondrični Francuz koji se većinom kretao među višim slojevima, koji je najveći deo života proveo između četiri zida, i koji nikad nije morao da zarađuje za život.

Sada je otac već iznerviran, ali ima dodatno pitanje: Kakvoj se dobrobiti nadam od čitanja knjige takvog jednog čoveka?

Da bih iskreno odgovorio na ovo pitanje, morao bih ocu da pomenem stvar koja mi je oduvek najviše značila. Nikad tu stvar ne bih pomenuo ocu za njegovog života, delom zato što u to vreme nisam razumeo šta je ta stvar koja mi oduvek najviše znači, a delom i zato što sam izbegavao da pred ocem pominjem stvari koje mi nešto znače. Danas ču, međutim, ocu iskreno odgovoriti.

Verujem danas, u ponedeljak 3. jula 1989, da ta stvar koja mi oduvek najviše znači predstavlja neko mesto. Povremeno sam tokom života možda i verovao da bih do tog mesta mogao stići putovanjem u ovu ili onu pokrajinu zemlje u kojoj sam rođen ili čak u neku drugu zemlju, ali sam gotovo celog života prepostavljaо da je to mesto koje mi najviše znači neko mesto u mom umu te da ne treba da zamišljam kako u budućnosti stižem do tog mesta, već kako u budućnosti to mesto vidim jasnije nego što vidim ma koju sliku u mislima i kako potom sve ostale slike koje mi nešto znače vidim raspoređene oko slike tog mesta kao u rasopredelu gradskih opština na karti.

Možda bi oca razočaralo saznanje da je to mesto koje mi najviše znači pokrajina moga uma, a ne pokrajina zemlje u kojoj smo i on i ja rođeni, ali bi mu možda godilo saznanje da

sam često prepostavljao da je to mesto u mom umu travnati seoski predeo s ponekim drvetom u daljini.

Otkad sam u detinjstvu prvi put počeo da čitam knjige fikcije, unapred sam se radovao što će u mislima videti neka mesta zahvaljujući tome što čitam. Jednog vrelog popodneva u januaru 1961, pročitao sam u *Svanovom kraju* ime jednog određenog mesta. Sećam se danas, u utorak 4. jula 1989, svog osećaja kad sam pročitao ime tog mesta pre više od dva-deset osam godina, nečega od onog osećaja radosti koji opisuje pripovedač *Svanovog kraja* kad god otkrije deo istine skriven ispod površine svog života. Na ime tog mesta vratiku se kasnije i drugim putem.

Da je mogao da mi kaže šta je njemu za života najviše značilo, otac bi mi verovatno ispričao dva sna koja je za života često sanjao. U prvom bi sanjao da je vlasnik farme ovaca ili goveda; u drugom bi redovno dobijao velike svote novca od klađenja na konjskim trkama. Možda bi otac pomenuo čak i jedan san koji se izrodio iz prva dva. U tom snu on jednog jutra napušta svoju farmu ovaca ili goveda i kreće na put sa sopstvenim trkačkim konjem i jednim pouzdanim prijateljem i prelazi stotinu i više kilometara do hipodroma na periferiji nepoznatog grada da bi tamo uložio veliku svotu na svog konja i ubrzao video kako taj konj pobeduje u trci za koju se kladio u njegovu pobedu.

Da sam mogao da ga pitam da li snovi koji mu nešto znače imaju veze sa slikama koje mu se javljaju u mislima nakon čitanja knjiga fikcije, otac bi me možda podsetio kako mi je jednom rekao da je njegova omiljena knjiga fikcije knjiga južnoafričkog pisca Stuarta Klutija, o izvesnom farmeru i njegovim sinovima koji su svoja stada ovaca i krda goveda izveli iz naseljenih oblasti na jugu Afrike i poterali ih na severozapad ka naizgled beskrajnim pašnjacima na koje niko nije polagao prava.

Jedno od mojih osećanja dok sam u januaru 1961. čitao izvesne stranice *Svanovog kraja* bilo je osećanje s kojim bi se otac saglasio. Smetalo mi je što likovi imaju tako mnogo slobodnog vremena za razgovore o stvarima kao što su umetničke slike i crkvena arhitektura.

Premda sam tog januara 1961. bio na letnjem odmoru, već sam se pripremao da počev od februara držim nastavu razredu od četrdeset osam osnovaca i da u večernjim satima na univerzitetu studiram dva predmeta. Činilo se da likovi iz *Svanovog kraja* većinom žive u dokolici ili čak ubiraju prihode od nasleđenog bogatstva. Dobijao bih želju da te dokone likove poteram iz njihovih salona i da svakoga od njih zatvorim u zasebnu sobu opremljenu samo sudoperom i ringlom na gas i dva-tri komada jeftinog nameštaja. Onda bih uživao slušajući kako dokoličari uzalud dozivaju svoju poslužu.

Čuo sam sebe kako se izrugujem tim dokoličarima. Šta? Sad vam nije do priče o flamskim majstorima, ili o crkvicama u Normandiji u kojima ima nečega persijskog?

Povremeno, dok sam 1961. čitao uvodne stranice *Svanovog kraja*, i dok sam još mislio da je to delom knjiga fiktivnih memoara, osetio bih jaku netrpeljivost prema razmaženom dečaku koji oličava pripovedača u detinjstvu. Video sam sebe kako ga otimam iz majčinog okrilja i odvodom što dalje od tetaka i bake da bih ga uterao u dvorište iza oronulog kućnika za radnike na farmi u kom je moja porodica živela nakon što smo napustili Bendigo,

guram mu sekiru u ruke, pokazujem prstom kamare drva koje sam iscepao za potpalu kuhinjskog šporeta, i onda ga čujem kako kenjkavo doziva svoju mamu.

Te 1961. godine, kad god bih u mislima čuo kako odrasli likovi iz *Svanovog kraja* razgovaraju o slikarstvu ili književnosti ili arhitekturi, čuo sam ih kako razgovaraju jezikom koji su koristila gospoda i dame iz golf-kluba Metropoliten na Nort roudu u Oukliju, gde sam od 1954. do 1956. radio kao nosač štapova i loptica i pomoći barmen.

Pedesetih godina, još uvek je u Melburnu bilo ljudi koji kao da su žeeli da vas uvere da su rođeni i školovani u Engleskoj ili da često putuju u Englesku ili da se ponašaju i razmišljaju kao Englezi. Ti ljudi u Melburnu govorili su otegnutim tonom koji bih nazvao blaziranim unjkanjem. Slušao sam taj unjkavi govor preko dana u krugu muškaraca u pumparicama dok bih subotom i nedeljom po podne kaskao za njima po travnatim terenima. Iste večeri, slušao bih isti unjkavi govor u baru golf-kluba gde su isti muškarci, sada odeveni u sportske pantalone i blejzere, pili škotski viski ili džin-tonik.

Jednog dana ubrzo nakon što sam počeo da radim u golf-klubu Metropoliten, potražio sam u telefonskom imeniku adresu nekolicine tih unjkavaca čiji je govor bio posebno nepodnošljiv. Otkrio sam ne samo da većina njih živi u predgrađu Turak, nego i da većina te većine živi u istoj četvrti, koja se sastojala od Sent Džordžis rouda, Lanel rouda i još dve-tri susedne ulice.

Šest godina nakon što sam to otkrio, a samo mesec-dva pre nego što sam prvi put čitao *Svanov kraj*, jednog popodneva sam malo skrenuo s uobičajenog puta od centra grada do Malverna. Tog prijatnog prolećnog popodneva, kroz prozor tramvaja bacio sam pogled niz obe ulice, Sent Džordžis i Lanel, u Turaku. Ostao mi je utisak visokih kuća bledih boja i zidom ograđenih vrtova u kojima drveće upravo počinje da cveta.

Dok sam 1961. čitao *Svanov kraj*, na svaki pomen Pariza u mislima bih video te zidove bledih boja i gospodske kuće iz Sent Džordžis i Lanel rouda. Kada sam prvi put pročitao reč *faubourg*, koju nikad ranije nisam pročitao ali čije sam značenje nagađao, video sam gornju polovicu jedne crvene šljive nad visokim zidom od kamena krem boje. Prvi slog reči *faubourg* bio je povezan s penastom raskoši ružičastih latica na drvetu, dok je drugi slog upućivao na tvrd, neprobojan zid. Ako bih naišao na opasku o kakvom gradskom parku ili kakvoj šumi u Parizu, u mislima bih video pejzaž koji sam povezivao sa unjkavcima iz Melburna: pogled kroz široke prozore sale za obedovanje i bara u zgradu golf-kluba Metropoliten – pogled na valovitu, baršunastu travu oko osamnaeste rupe i kratko pokošeno otvoreno polje od meke pirevine koje se proteže u daljinu između redova eukaliptusa i zlatnih akacija sve do tačke gde se iza osamnaeste pozicije drveće gotovo sastavlja, ostavljajući jedan otvor iza kog se maglovito nazire sedamnaesto polje kao dubinski deo dvostrukog vidika.

Moj otac je prezirao te unjkavce u Melburnu, i da je ikada čitao o nekom liku poput Mesje Svana, i njega bi otac prezirao kao istog takvog unjkavca. Poželeo sam, pedesetih godina u golf-klubu Metropoliten, da ustanovim razliku između unjkavaca koje bih bio spremjan da prezrem i izvesnog tipa unjkavca kojem sam bio spremjan da se divim, samo kad bih uspeo da saznam određene stvari o njemu.

Unjkavci koje bih spremno prezro bili su poput sedokosog čoveka kog sam jednog dana slušao kako unjkavim otegnutim tonom iznosi mišljenje o nekom američkom filmu ili pozorišnom komadu koji je nedavno gledao. Čovek je živeo u jednoj od dveju ulica koje sam već pomenuo i bio je imućan zahvaljujući događajima koji su se odigrali pre njegovog rođenja na mestima udaljenim od tih dveju ulica. Glavni takav događaj ticao se njegovog pradepe koji je 1860-ih smućkao pa zatim i prodavao, putujući po zlatonošnim poljima Viktorije, nekakav eliksir bombastog naziva, ali verovatno potpuno beskoristan.

Američki film ili pozorišni komad koji je taj unjkavac gledao zvao se *Mesec je tužan*. Pret-hodno sam iz novina saznao da neki u Melburnu traže da se film zabrani, kao što su peder-setih u Melburnu zabranjivani i mnogi drugi filmovi i pozorišni komadi. Ljudi su tražili zabranu jer se pričalo da film obiluje dvosmislenim šalama.

Taj unjkavac rekao je trojici drugih, dok su učetvoro hodali kroz složeni raspored živopisnih slika zelenih polja koje će kasnije videti u mislima od 1961. pa nadalje kad god u nekom od tomova *À la recherche du temps perdu* pročitam ime ove ili one šume ili parka u Parizu: „Ne pamtim kad sam se toliko smejavao. Bila je to ubedljivo najbolja predstava koju sam u životu video!“

Tog popodneva pre skoro četrdeset godina kad sam čuo kako sedokosi unjkavac unjkavo izgovara te reči, spremno sam ga prezro pošto me je razočaralo saznanje da čovek koji je nasledio bogatstvo i koji je mogao naći uživanja u svojoj ogromnoj biblioteci ili štali punoj trkačkih konja nalazi za shodno da se hvališe kliberenjem na nešto što bismo moji školski drugari i ja nazvali masnim vicevima.

Sedam-osam godina kasnije, kad sam prvi put čitao o Svanu, potomku berzanskih posrednika, te o njegovoj strasti prema Odeti de Kresi, uvideo sam da Svan u mojim mislima ima sedu kosu i nosi pumparice baš kao i praunuk proizvođača i putujućeg prodavca eliksirâ.

Obično taj Svan u mojim mislima nije spadao u prezrene unjkavce. Ponekad u golf-klubu Metropoliten, ali češće dok bih posmatrao vlasnike trkačkih konja u padoku ovog ili onog hipodroma, viđao sam tip unjkavca kojem se divim. Možda bi taj unjkavac povремeno u toku godine živeo iza zidom ograđenog vrta u Melburnu, ali bi u drugim razdobljima živeo okružen komadom zemlje koji je bio izvor bogatstva i ugleda njegove porodice još od pre otkrivanja zlata u Viktoriji – živeo bi na svojoj farmi ovaca ili goveda.

U mojoj sedmoj knjizi fikcije, *O te zlatne cipelice*,³ koju se nadam da će objaviti tokom 1993, donekle će objasniti šta se zbivalo u mislima nekoga poput mene kad god bi u padoku hipodroma u bilo kom gradu ili varošici države Viktorije ugledao vlasnika trkačkog konja koji povrh toga poseduje i imanje sa farmom ovaca ili goveda daleko od tog grada ili varošice. Ovde imam vremena tek da objasnim, kao prvo, da sam u mislima gotovo celog života gotovo sve farme ovaca ili goveda video u pokrajini Viktorije u svom umu koju ponekad nazivaju Zapadnim ravnicama. Kada se u mislima osvrnem na tu pokrajinu dok pišem ove reči, ja gledam ka severozapadu sopstvenog uma. Međutim, dok

³ *O Dem Golden Slippers*; dosad su objavljeni samo odlomci iz ove knjige. (Prim. prev.)

sam pedesetih za vreme letnjeg raspusta stajao na hipodromu Vornambul, to jest, dok sam tih godina stajao u tački gotovo trista kilometara jugozapadno od mesta gde sada sedim, ipak bih na severozapadu sopstvenog uma često video da su te farme ovaca ili goveda daleko od mesta gde stojim, a još i dvostruko dalje od mesta gde danas sedim i pišem ove reči.

Danas, 26. jula 1989, pogledao sam mapu južnog dela Afrike. Hteo sam da proverim da li oblasti u kojima glavni lik omiljene fikcije moga oca sa svojim stadima i krdima stiže do nečega što bi se moglo nazvati njegovom farmom ovaca ili goveda, doista leže severozapadno od naseljenih oblasti. Pošto sam pogledao mapu, sada mi izgleda verovatnije da je vlasnik tih stada i krda putovao ka severoistoku. U tom slučaju, rekavši da je taj čovek na jugu Afrike putovao ka severozapadu kako bi otkrio mesto svoje farme ovaca ili goveda, otac je možda imao na umu da čitava Afrika leži severozapadno od predgrađa Oukli saut, gde smo otac i ja živeli u vreme kad mi je pričao o svojoj omiljenoj knjizi fikcije, te da svako ko u Africi putuje u bilo kom pravcu zapravo putuje ka nekom mestu severozapadno od mog oca i mene, tako da bi se ocu činilo da svaki lik iz knjige fikcije koji u Africi putuje u bilo kom pravcu zapravo putuje ka mestu na severozapadu očevog uma. Ili je možda otac, koji se rodio i najveći deo života proveo na jugoistoku Australije, zamišljao da sva poželjna mesta leže na severozapadu njegovog uma.

Pre nego što sam maločas pomenuo mapu južnog dela Afrike, spremao sam se da pomenem drugu od dveju stvari povezanih s vlasnicima dalekih farmi ovaca ili goveda koje sam viđao na hipodromu. Spremao sam se da pomenem prvog od tih vlasnika kog pamtim da sam video. Taj vlasnik i njegov konj i trener tog konja stigli su na letnji konjički miting u Vornambulu, negde početkom pedesetih, iz okoline Apslija. Do tog doba imao sam prilike da vidim samo jednu fotografiju okoline Apslija: fotografiju u boji na naslovnicu *Lidera*, koji je nekad bio glavni konkurent *Vikli tajmsa* među čitalaštvom u ruralnoj Viktoriji. Fotografija je prikazivala travnati seoski predeo s ponekim drvetom u daljini. Zbog nečega u bojama, kasnije sam tu fotografiju pamatio kao snimak načinjen kasno po podne.

Jedina mapa koju sam posedovao pedesetih godina bila je auto-karta Viktorije. Kad sam pogledao tu kartu, video sam da je Apsli najzapadniji grad u Zapadnoj pokrajini Viktorije. Iza okruga Apsli pružala se samo bleđa ničija zemlja – prvih nekoliko kilometara Južne Australije – a zatim kraj karte.

Taj čovek iz okoline Apslija odudarao je od ostalih vlasnika u padoku. Nosio je bleđosivo odelo i bleđosiv šešir s plavim i zelenim perom zadenutim u traku. Ispod stražnjeg oboda njegovog šešira, srebrnasta kosa bila je svijena u malu punđu koja se veoma razlikovala od kratko ostriganih frizura muškaraca oko njega. Čim sam ugledao tog čoveka iz okoline Apslija, u mislima sam ga čuo kako blazirano unjka, ali daleko od toga da sam ga prezirao.

Oduvek mi je plenilo pažnju kad u knjizi fikcije pročitam opasku o seoskom imanju nekog lika. Činilo mi se oduvek da posedovanje seoskog imanja dodaje ličnosti jedan poseban sloj: da nagoveštava, slikovito rečeno, dalekosežne vidike unutar takve osobe. „Vidite me ovde, među ovim zidovima od bledog kamena oivičenim ružičastim laticama“, čujem kako

govori ta osoba, „i mislite da se mesta u mom umu svode na ulice ove četvrti – ili ovog *faubourga*. Još niste videli, na jednom udaljenijem mestu u mom umu, olistali drvoređ koji vodi do kružnog prilaznog puta s ogromnim travnjakom u središtu; vlastelinsku kuću čiji prozori gledaju na travnata seoska prostranstva s ponekim drvetom u daljini, ili rečicu nad kojom ponekad izjutra ili predveče plutaju pramenovi izmaglice.“

Čitao sam 1961. u *Svanovom kraju* da je Svan vlasnik parka i letnjikovca na jednom od dva puta kojima priopćavač i njegovi roditelji nedeljom izlaze u šetnju. Koliko pamtim, najpre sam saznao da je Svanov park bar s jedne strane omeđen belom ogradom iza koje raste mnoštvo jorgovana belih i ljubičastih cvasti. Pre nego što sam čitajući stigao do tog parka i tih jorgovana, Svana sam u mislima video kao unjkavca u pumparicama kojeg sam već opisao. Nakon što sam pročitao to o beloj ogradi i belim i ljubičastim cvastima, u mislima sam video jednog drugaćijeg Svana.

Kao što će znati svako ko je čitao moju prvu knjigu fikcije, *Drvored tamariska*, glavni lik te knjige gradi svoj prvi hipodrom i prvi put u mislima vidi okrug po imenu Drvored tamariska dok kleći u prašini ispod jedne stabljike jorgovana. Kao što će znati svako ko je čitao kratku prozu „Prva ljubav“ u mojoj šestoj knjizi fikcije, *Baršunastim vodama*,⁴ glavni lik „Prve ljubavi“ zaključuje, nakon mnogo godina premišljanja, da su njegove trkačke boje ljubičasta i smeđa. Nakon što sam prvi put čitao o parku i jorgovanima u *Kombreuu*, setio sam se kako sam nešto ranije u *Svanovom kraju* pročitao da je Svan blizak prijatelj princa od Velsa i član Džokej-kluba. Nakon što sam se toga setio, Svana sam u mislima video sa odelom i šeširom i srebrnastom punđom ispod oboda šešira onog čoveka iz Apslija, daleko na severozapadu od Vornambula. Zaključio sam da bi Svanove trkačke boje bile kombinacija bele i ljubičaste. Godine 1961. kad sam to zaključio, jedini spoj bele i ljubičaste u trkačkim bojama koji sam dotad imao prilike da vidim nosio je konj po imenu Parentiv, čiji je vlasnik i trener bio izvesni gospodin A. K. Gartner. Primetio sam danas nešto što verujem da ranije nisam primećivao: iako je tom jednom prilikom kad sam konja Parentiva video u trci bila subota na hipodromu u Kolfildu, negde krajem pedesetih, gospodin Gartner i njegov konj poticali su iz Hamiltona, koji, naravno, leži severozapadno od tačke gde sada sedim i to na putu za Apsli.

Jedan detalj u mojoj slici Mesje Svana, vlasnika trkačkih konja, promenio se koji mesec kasnije. U julu 1961, postao sam vlasnik knjižice ilustrovane reprodukcijama nekih radova francuskog umetnika Raula Difija. Nakon što sam na tim ilustracijama video gospodu u hipodromskim boksovima za sedlanje, iznad srebrnaste punđe Mesje Svana više nisam zamišljao sivi šešir s plavim i zelenim perom nego crni polucilindar.

Prvi od dvanaest tomova *À la recherche du temps perdu* u izdanju Čata i Vidusa iz 1969. prvi put sam čitao, kako sam već napisao, krajem leta i s jeseni 1973, kad mi je bilo trideset četiri godine. Jednog vrelog jutra dok sam još čitao prvi tom, ležao sam na travi s knjigom kraj sebe u dvorištu iza kuće u severoistočnom predgrađu Melburna. Na trenutak sklopivši oči zbog bleska sunca, u travi sam čuo zujuće krupne muve tik uz svoje uvo.

⁴ Velvet Waters, 1990. (Prim. prev.)

Negde u *À la recherche du temps perdu*, koliko pamtim, postoji kratak pasaž o zujanju muva u toplim jutrima, ali sve i ako taj pasaž postoji u delu teksta koji sam čitao 1961, nisam se sećao nikakvog zujanja muva u tekstovima Marsela Prusta kad je krajem leta 1973. ta krupna muva zazujala u travi tik uz moje uvo. Ono čega sam se tog trenutka setio bio je jedan od onih paketića sa po nekoliko trenutaka naizgled iščezlog vremena za koje nas priopovedač u *À la recherche du temps perdu* upozorava da ih nikada ne tražimo s namerom. Taj mi je paketić, naravno, stigao ne kao određena količina nečega što se zove vreme, šta god to bilo, već kao zamršeni splet osećanja i čulnih oseta koje sam jednom davno doživeo a da ih od tog doba nisam prizivao u sećanje.

Naglo prizvani čulni oseti bili su oni koje sam doživeo kao dečak od petnaest godina šetajući sâm po prostranom vrtu kuće koja je pripadala obudoveloj majci moga oca u gradu Varnambulu na jugozapadu Viktorije jednog subotnjeg jutra za vreme letnjeg rasputa. Naglo prizvana osećanja bila su osećanja iščekivanja i radosti. Tog subotnjeg jutra u januaru 1954, zujanje krupne muve čuo sam dok sam gledao jedan grm tigrastih ljiljana u cvatu.

Dok ovo pišem 28. jula 1989, prvi put primećujem da u mojim mislima boja tigrastih ljiljana podseća na boju korica Moraoeve biografije Marsela Prusta iz koje sam naveo jedan citat u svojoj petoj knjizi fikcije, *Unutrašnjost*.⁵ Pasaž iz kog sam uzeo citat za tu knjigu sadrži frazu *nevidljivi ali neuništivi jorgovani*, i upravo sam shvatio da je ta fraza pogodan naslov za ovo što pišem... *Nevidljivi ali neuništivi jorgovani*.

Moja knjiga *Unutrašnjost* sadrži pasaž o tigrastim ljiljanima koji sam pisao dok sam u mislima video cvetove na grmu tigrastih ljiljana koje sam gledao kad sam u januaru 1954. čuo zujanje krupne muve.

Osećao sam iščekivanje i radost te subote u januaru 1954. zbog takozvanog letnjeg mitinga na hipodromu Varnambul kojem će prisustvovati kasnije istog dana. Mada sam već obožavao konjske trke, još sam bio đak i retko sam kad imao novca i vremena za odlazak na konjičke mitinge. Tog subotnjeg jutra, tek me je očekivao prvi takav miting na Varnambulu. U mislima je zujanje muve bilo povezano s vrelinom predstojećeg popodneva i prašinom i balegom u boksu za sedlanje. Osećao sam tog jutra posebno iščekivanje i radost dok sam u sebi izgovarao ime *tigrasti ljiljan* i dok sam zurio u boje cvetova na onom grmu. Godine 1954. imena trkačkih konja u Zapadnoj pokrajini Viktorije i trkačke boje njihovih vlasnika mahom su mi bili nepoznati. Tog subotnjeg jutra, pokušavao sam da u mislima vidim boje, osobene i upečatljive, koje će nositi neki konj doveden u Varnambul sa razdaljine od stotinu kilometara iz pravca severozapada, i pokušavao sam da u mislima čujem ime tog konja.

Tokom tog jutra krajem leta 1973. kad sam čuo zujanje krupne muve ubrzo nakon što sam počeo da čitam prvi od dvanaest tomova *À la recherche du temps perdu*, osećanja koja su mi se vratila iz subotnjeg jutra od pre devetnaest godina samo su pojačala već ionako prisutan osećaj iščekivanja i radosti dok sam se pripremao za čitanje tih dvanaest

⁵ Inland, 1988. (Prim. prev.)

tomova. Tog jutra 1973. u mom dvorištu, već sam dvanaest godina bio svestan da jedno od važnih imena mestâ iz *À la recherche du temps perdu* poseduje moć da mi prizove u misli detalje mesta kakvo sam gotovo celog života želeo da vidim u mislima. To mesto u mojim mislima bilo je seosko imanje. Vlasnik imanja provodio bi jutra u svojoj biblioteci, gde su prozori gledali na travnati seoski predeo s ponekim drvetom u daljini, a popodneva trenirajući svoje trkačke konje. Jednom nedeljno, putovao bi na konjičke mitinge po stotinu i više kilometara ka jugoistoku s jednim od svojih konja i svojim osobenim sviljenim trkačkim bojama.

U nekom trenutku tokom 1949, više godina pre nego što sam upoznao konjičke mitinge ili uopšte čuo za ime Marsela Prusta, otac mi je ispričao kako je uklesao svoje ime na dva mesta u kamenu peščaru na kom leži okrug Alansford gde je bio rođen i gde njegovi zemni ostaci leže pokopani od 1960. Prvo od ta dva mesta bila je šiljata stena koja se uzdiže visoko nad vodom u zalivu poznatom kao Čajlders kouv. Otac mi je 1949. ispričao kako je jednom prilikom preplivao pedesetak metara uzburkane vode između obale i Stipl roka s tomahavkom privezanim oko pasa i uklesao svoje ime i datum na strani Stipl roka okrenutoj ka Južnom okeanu. Drugo od ta dva mesta bio je zid u kamenolomu na brdu s kog se pruža pogled na zalive Južnog okeana poznate kao Stanhoups bej, Sendi bej i Marnejns bej, malo na jugoistok od Čajlders kouva.

Tokom prvih dvadeset pet godina nakon očeve smrti, nisam razmišljao ni o jednom od ta dva mesta na kojima je on nekad davno uklesao svoje ime. A onda, 1985, dvadeset pet godina nakon očeve smrti, i dok sam pisao kratku fikciju o čoveku koji je pročitao priču o čoveku koji često razmišlja o sloju kamena duboko ispod svojih nogu, u mislima mi se javila slika kamenoloma te sam napisao kako je otac mog priovedača uklesao svoje ime na zidu nekog kamenoloma, a kratku fikciju, koja je dotle bila bez naslova, naslovio sam „Kamenolom“.

U nekom trenutku tokom proleća 1985. i dok sam još pisao „Kamenolom“, dobio sam poštom jednu stranicu *Varnambul standarda* ilustrovanu reprodukcijama dveju fotografija. Na prvoj od dveju fotografija video se Čajlders kouv onako kako je oduvek izgledao osobama evropskog soja, sa Stipl rokom uzdignutim iz vode na pedeset metara od obale i Južnim okeanom u pozadini. Druga fotografija prikazivala je Čajlders kouv onako kako je izgledao od dana ili noći 1985. kada su talasi Južnog okeana srušili Stipl rok, a kamene površi na kojima je moj otac uklesao svoje ime potonule u vodu.

U jesen 1989, dok sam pisao beleške za ovaj tekst i pre nego što mi je palo na pamet da u tekstu pomenem svog oca, jedan čovek iz Melburna koji je s kamerom kretao na put do okruga Alansford ponudio se da mi donese fotografije svih mesta koja bih želeo da vidim na fotografijama.

Dao sam tom čoveku uputstva kako da pronađe kamenolom na brdu s pogledom na Južni okean i zamolio ga da na zidovima kamenoloma potraži zapis za koji mi je otac pre četrdeset godina rekao da ga je tamo uklesao.

Pre dva dana, 28. jula 1989, dok sam pisao onaj raniji pasaž o zujanju muve nadomak grma tigrastih ljiljana u Varnambulu 1954, pronašao sam u pošti koja mi je upravo stigla na

kuću jednu fotografiju u boji komada peščara na kom se vide četiri slova i četiri cifre. Četiri cifre 1-9-2-1 daju mi povoda da verujem da je otac pred tim komadom peščara stajao godine 1921, kad mu je bilo sedamnaest godina i kad je Marselu Prustu bilo pedeset, kao i meni sada, te mu je preostajalo još godinu dana života. Četiri slova daju mi povoda da verujem da je otac 1921. u peščaru uklesao prvo slovo prvog od svojih krštenih imena i zatim sva slova svog prezimena, ali da se od kiše koja se slivala niz zid kamenoloma deo peščara rastopio i odvalio u nekom trenutku tokom šezdeset osam godina između 1921. i 1989, tako da je preostalo samo slovo R od imena Redžinald i zatim prva tri slova očevog i mog prezimena.

Posedujem više fotografija na kojima stojim u ovoj ili onoj bašti i ispred ovog ili onog zida, ali najstarija od tih fotografija prikazuje me kako stojim, godine 1940, na komadiću travnjaka ispred kamenog zida koji je deo neke kuće s njene osunčane strane. Onaj zid što sam ga ranije pominjao – zid koji mi se kao slika javlja u mislima naporedo sa slikom malog dečaka i slikom visokog cveća kad god pokušam da zamislim sebe kako čitam prve stranice *À la recherche du temps perdu* – nije isti zid kao taj što se vidi obasjan jarkim suncem na mojoj fotografiji iz 1940. Zid u mojim mislima doista je zid iste kuće pred kojom sam stajao nekog sunčanog dana 1940, ali se zid koji imam na umu nalazi na senovitoj strani kuće. (Već sam objasnio da je ta slika dečaka u mojim mislima slika dečaka koga su prvi put fotografisali trideset godina pre tog sunčanog dana 1940.)

Kuću sa zidovima od kamena peščara sagradio je otac moga oca na jedva kilometar od mesta gde Južni okean obrazuje zaliv poznat kao Sendi bej, koji se nalazi odmah do zaliva poznatih kao Marnejns bej i Čajlders kouv na jugozapadnoj obali Viktorije. Svi zidovi te kuće načinjeni su od kamena iskopanog na mestu gde su od prezimena dečaka koji mi se javlja u mislima kako osluškuje i zuri kad god se setim sebe kako prvi put čitam o Kombreuu, danas preostala samo slova MUR... u latinskom jeziku, jeziku očeve veroispovesti, koren reči za *zid*.

Na letnjem konjičkom mitingu na hipodromu Varnambul u januaru 1960, koji je bio poslednji letnji miting pre smrti moga oca i pretposlednji letnji miting pre mog prvog čitanja prvog dela *À la recherche du temps perdu*, pročitao sam u programu ime jednog trkačkog konja iz mesta daleko na severozapadu od Varnambula. Ime se sastojalo od dveju reči. Prva od njih bila je reč koju nikad ranije nisam pročitao, ali reč za koju sam pretpostavljao da potiče iz francuskog jezika.

Druga reč bila je reč *zaliv*. Boje koje će nositi jahač tog konja bile su navedene kao smeđe i bele pruge.

Ime i boje tog konja bili su mi neobično privlačni. Tokom popodneva, nestrpljivo sam iščekivao da u boksu za sedlanje vidim vlasnika konja i njegovih boja. Međutim, kad su objavljeni učesnici trke za koju je konj bio prijavljen, saznao sam da je taj konj povučen.

Tokom dvanaest meseci nakon tog konjičkog mitinga, često bih u mislima izgovarao ime trkačkog konja koje se završava rečju *zaliv*. Tokom istog perioda, često bih u mislima video smeđe i bele boje koje taj konj nosi. Tokom istog perioda takođe, u mislima bih video slike jedne farme ovaca ili goveda daleko na zapadu Viktorije u mom umu (to jest, na se-

verozapadu od jugozapadne Viktorije u mom umu) i vlasnika imanja, koji živi u kući sa ogromnom bibliotekom. Međutim, nijedna od tih slika farme ovaca ili goveda i vlasnika imanja i njegove ogromne biblioteke nije mi se javljala u mislima još od januara 1961, kada sam u *Svanovom kraju* prvi put pročitao prvu od dveju reči u imenu tog konja.

U januaru 1961, saznao sam iz džepnog izdanja pod naslovom *U Svanovom kraju* da ta reč koju sam dotad poznavao samo iz imena nekog konja prijavljenog za trku na hipodromu Varnambul, gotovo kao da su njegov vlasnik i njegov trener nameravali da konja dovedu sa severozapada upravo onako kako je doveden i onaj konj iz sna koji je najviše značio mom ocu, predstavlja ime jednog od mestâ koja su najviše značila pripovedaču *Svanovog kraja* među mestima u okolini Kombrea, gde je u detinjstvu svake godine provodio raspust.

Nakon što sam to saznao, video bih u mislima kad god u sebi izgovorim ime konja koji sa severozapada nije stigao na hipodrom Varnambul, ili kad god u mislima vidim svileni žaket sa smeđim i belim prugama, jednu rečicu što teče kroz travnate seoske predele s drvećem u pozadini. Video bih kako u nekom trenutku ta rečica protiče kraj mirnog rukavca koji sam u mislima nazivao zalivom.

Zaliv na rečici može delovati kao geografski absurd, ali ja sam u mislima video mirnu vodu, zeleni ševar, zelenu travu na livadama iza ševara. U mislima sam na tim zelenim livadama video belu ogradu oivičenu belim i ljubičastim cvastima grmova jorgovana na imanju čoveka sa srebrnastom pundom koji je jednom od svojih trkačkih konja dao ime po geografskom apsurdu ili po vlastitoj imenici u delima Marsela Prusta. Video sam, u mestu koje se u mojim mislima zvalo Apsli, daleko na severozapadu od Varnambula u mom umu, neuništive jorgovane koji su dotad bili nevidljivi.

U nekom trenutku tokom sedam godina nakon prvog čitanja kompletног *À la recherche du temps perdu*, pogledao sam u *Tajmsov Atlas sveta* i saznao da trkački konj, čije sam ime pročitao u programu na Varnambulu dvanaest meseci pre svog prvog čitanja *Svanovog kraja*, gotovo izvesno nije dobio ime ni po geografskoj tački u Francuskoj niti po reči u delima Marsela Prusta već da je gotovo izvesno dobio ime po jednom zalivu na južnoj obali ostrva Kangaru, u vodama duž obale Južne Australije. Otkad sam saznao da konj koji sa severozapada nije uspeo da stigne na hipodrom Varnambul poslednjeg leta u životu mog oca i poslednjeg leta pre mog prvog čitanja fikcije Marsela Prusta gotovo izvesno dobio ime po zalivu na ostrvu Kangaru, ponekad u mislima vidim, ubrzo nakon što sam u mislima izgovorio ime tog konja ili ubrzo nakon što sam u mislima video svileni žaket sa smeđim i belim prugama, talase Južnog okeana kako se daleko na pučini valjaju iz pravca Južne Afrike, kako se valjaju pored ostrva Kangaru prema jugozapadnoj obali Viktorije, i kako se razbijaju o podnožje Stipl roka u Čajlders kouvu, nadomak Marnejns beja, da bi na kraju srušili Stipl rok. Dešava se ponekad da u mislima vidim, ubrzo nakon što se Stipl rok srušio u mojim mislima, zid jedne kuće od kamena i nadomak zida malog dečaka koji će kasnije, kao mladić, za svoje boje odabratи ljubičastu po ugledu na zamišljene bele i smeđe boje trkačkog konja iz mesta daleko na severozapadu od Varnambula: trkačkog konja čije će ime prvi put pročitati u

programu trka onog poslednjeg leta pre nego što prvi put bude čitao knjigu fikcije pod naslovom *U Svanovom kraju*. A ponekad se dešava i da u mislima vidim, ubrzo nakon što sam u mislima video te stvari koje sam upravo pomenuo, ovaj ili onaj detalj jednog mesta u mom umu gde na okupu vidim stvari za koje bih očekivao da će zauvek ostati da leže daleko jedna od druge; gde se redovi jorgovana ukazuju na nekoj farmi ovaca ili goveda; gde moj otac, koji nikada nije čuo za ime Marsela Prusta, postaje pričovedač jednog ogromnog i beskrajno složenog dela književne fikcije; gde jedan trkački konj nosi ime sačinjeno od reči *zaliv* kojoj prethodi reč *Vivonne*.

(*S engleskog prevela Arijana Božović*)